

Loğman Rəşidzadə

(əvvəli ötən sayımızda)

Ta uşaqlıqdan bizim hüceyrə yaddaşımıza yalını, yanlış təsəvvürləri pərçim edən faktorlardan biri də tərbiyəmizdə folklor amili olmuşdur. Bizdə, adətən, folkloru uşaq təkəkkürü nisbətində adekvat yanaşma yoxdur. Uşaq çağlarından qorxulu nağıllar, yalan hadisələr və süjetlər üzərində qurulmuş əhvalatlar, sizcə, yalan tərbiyənin əsasını qoymurmu? Laylalarda, bayatılarda, beşik nəğmələrində bəzən elə primitiv sözlərə, ifadələrə, çaşqın, yaygın, yalan hadisə və kompozisiyalara rast gəlinir ki, bu, tərbiyələndirmək əvəzinə, əksinə, şüurun pozitiv koordinatlarını pozur. Bundan başqa, uşaqları qorxu və basqı altında saxlayan o qədər məişət remarkaları var ki... "Xoxan gəldi, qaç!", "Sakit ol, yoxsa səni cin aparar!", "Dinc otur, Süpürgəsaqqalı çağıraram!" Nə qədər qorxu və təzyiq vasitəsi olar? İnsan nə qədər qorxu ilə böyüyər? Uşaqlıqda molladan qorxurduq, qəbristanlıqdan qorxurduq, məsciddən qorxurduq... Bütün bunlar yanlış tərbiyənin nəticəsi deyilmi?.. Bu isə bumeranq simptomlar doğurur, yalana, yağmaya yol açır, mənəvi zərbələr vurur, qəlbimiz və ruhumuzda zaman-zaman əbədi bir sərgərdan substansiya kimi dolaşır...

Odur ki, həqiqətdən qaçmağa güclü bir meyl, illüziyaya yaşamaq, xəyal və xatirələrdə şirin arzulara qovuşub "xoşbəxt" ömür sürmək istəyi insan yaddaşının qədim, əbədi simptomları kimi boy göstərir. Bütün bunlar isə ana bətnindən üzü bəri əzablı və uzun bir yol keçir. Axı, doğuluşun özü də bir illüziyadır. Ən böyük həqiqət isə ölümdür. **İnsan ömrü həyat instinkti Erosla ölüm instinkti Tanatos arasında konkret bir mərhələdir (Yəni yalan və həqiqət arasında).** İnsan doğulan andan ölümə - yalandan həqiqətə doğru gedir. Praktik baxımdan bu yalan və həqiqət tandemi eləcə ana bətnindən baş alıb gəlir. Ana bətnində bioloji yəndə milyonlarla xromosomdan biri, ya ikisi (nadir hallarda bunun sayı arta da bilər) canlı insana çevrilir. Milyonların içindən bizi seçdiyinə görə, əslində Tanrıya minnətdar olmalı, daim onun uca lütfünə şüünməliyiq. Beləliklə, doğulan hər kəsin bu fani dünyaya gəlməsi nə dərəcədə zəruridirsə, bir o qədər də təsadüfidir. Ölüm isə mütləqdir. Burada seçim imkanı yoxdur. Doğum nə qədər

qaçılan, idarə olunan, illüstrativ bir aksiyadırsa (təbii seçmə qanunları bir yana, hələ süni müdaxilələri demirik), ölüm qaçılmaz, idarəolunmaz məqbul bir hökmdür, aktdır. Qurani-Kərimdə də deyilir ki, bu dünya sınaq, axirət haqdır. Süfilərə görə bu dünya yığım, o dünya isə hesabatdır.

Kainatda hər şey əlaqə və harmoniyadadır. Başlanğıcdan hər şey bir-birinin törəməsi, davamı və nəticəsidir. Min illər boyu hansısa bir ağac, hansısa bir çiçək, quş, heyvan, son anda təbiətin bir parçası kimi insan yeddi (hətta yeddi min) arxadan dönən nəsil-nəcəbətinin xassələrini, keyfiyyətlərini qoruyub saxlayırsa, bu, özü bəşəri harmoniyanın ən adi təsdiqi deyilmi? Maddənin itməməsi qanunu, kəmiyyət dəyişmələrinin keyfiyyət dəyişmələrinə çevrilməsi bəs nədir?.. Əbədi harmoniyanın elmi dəlillərlə sübutu deyilmi? Həyatda heç nə itmir, sadəcə formasını dəyişir. Əbədiyyət ismarıcı deyilmi?..

Ən ciddi və pozulmaz harmoniya olumla ölüm arasındadır. Bu, ilahi iradənin təsdiqidir. İslamda ifrat antropomorfizm (Allahı insan sifətində təsəvvür etmək) tərəfdarlarından fərqli olaraq guşənişinlər, zahidlər, sufizm tərəfdarları Tanrını xalis ruh hesab etmişlər. Burada ciddi bir məntiqə üz-üzəyik. Əslində ilahi varlıq haqqında hipotez və müddəalardan ibarət olan bütün dinlərin bünövrəsi ruhani fəlsəfə əsaslıdır. Bütün nəzəri-praktik teoloji fikirlərdə Allah Ali Ruh kimi təqdim edilir. Bütün canlılar, cansızlar (əslində dərinə getsək, həyatda cansız heç nə yoxdur) Böyük Ruhdan qopub kainata səpələnmiş zərrələrdir. Böyük Yaradan hər bir canlıya yaşam üçün özündən nur payı, yəni ruh ayırıb verir. Zamanı çatanda həmin pay, yaxud bu əmanət yenidən onun özünə qaytarılır. XŞ əsr görkəmli sufi nəzəriyyəçilərinin İbn Teymiyyə yazırdı: "Xəlf edilmiş şeylərin varlığı Xəliqin varlığından başqa bir şey deyildir; hər şey ilahi vücuddan xəlf olur ki, ən nəhayət bu vücuda qayıtsın." İnsan həyatında ruh başlıca amildir. Ruh sirri-Xudadır, Böyük Yaradanın ən gizli saxlanıcı və mübhəmidir. Bu, elə bir gizli nəsnədir ki, Ulu Yaradan onun barəsində, hətta özünün sevgili Rəsuluna-İslam peyğəmbərinə də yalnız fəhm sızdırmış, eyham şəklində ismarıcı vermişdir: "Səndən ruh haqqında soruşaçaqlar. De ki, bu barədə mən az şey bilərəm." Müasir elm klonlaşdırılmış süni insanlar yaradır və ona insana xas bütün xüsusiyyətləri,

məziyyətləri verə bilir. **Ruhdan başqa. Elm burada acizdir. Elm qurtaran yerdə Allah başlayır. Ruhsuz insan, heç şübhəsiz, bütün möcüzəvi cəhətləri ilə müqəvvədir, yaradıcı deyil, quramadır. İnsan ölür, ruh yaşayır. Əbədiyyətin məntiqi də bundadır.** Ruh heç vaxt ölmür, yeni dünyaya gələn başqa birsinə ərməğan edilir. Beləliklə də, yeni doğulan canlının ömür payından ilahi dərğaha uzanan yol olum və ölümün əbədi harmoniyasıdır.

Ana bətnində embrionun formalaşması, canlı insana çevrilməsi prosesi və müddəti Qurani-Kərimdə dəqiq göstərilmişdir. Müasir biologiya elmi bunu təsdiqləməkdən uzağa getməyib. Nütfənin laxta qana çevrilməsi, çeynənmiş əti xatırladan maddənin yaranması, qığırdağın - yumşaq sümüyün formalaşması və s. qırx gün müddətində cərəyan edir. (Qırx gün anlayışı həm ilahi, həm də praktik mənada dərin mahiyyət kəsb edir. Bu müddət müəyyən proseslərin nəticəsidir: guşənişinlərin maddi aləmdən və insanlardan kənaraşaraq özünüdərk qırx gün çəkir, uşaq qırx gündə çilə çıxarandan sonra gözlənilən təhlükələrdən qurtulur, nağıllarda həmişə qırxıncı otağın sirrindən söz açılır, atı qırxa bağlayırlar və s. və i.a. Unutmayaq ki, sonuncu Peyğəmbər Məhəmmədə (ə.s.) də ilahi elçilik qırx yaşında verilmişdir. Bu barədə istənilən qədər misallar çəkmək, mülahizələr yürütmək olar...). Bu dövrdə hələ ki, canlı insan yoxdur, o, hələ adicə bir maddədir. Qırxıncı gün Allah öz mələyini göndərib onun vasitəsilə həmin maddi kütləyə ruh üfürüb ona can verir. Və insan yaranar. Bunu müasir elm də təsdiq edir. Beləliklə, qeyd etdiyimiz kimi, yaranan insan Allahdan qoparıb zərrə kimi dünyaya gəlir və öləndə də ondan ayrılan ruh dərğahda əbədi sahibinə qovuşur. Bunun özü də maddənin itməməsi qanununun dəlillərinə tam uyğundur. Görünür, eləcə ən böyük həqiqət ruhdur. Bu məqamda bir sual yarana bilər, ruh axı maddə deyil? Sual zahirən haqlı səslənir. Lakin unutmamalıyıq ki, ruh müstəsna statuslu, özəl mahiyyətli, hətta bizim təsəvvürlərimizdən kənar maddəyə bənzər bir substansiya. Bu, nur şəklindədir, işıq formasındadır və hətta onun görüntüsü, mövcud forması elmi dəlillərlə sübut olunmuşdur. Alimlərin eksperimentləri zamanı hər ölənin adamın son nəfəsdə çəkisinin 40, 50 qram yüngülləşdiyi müəyyən olunmuşdur. Bu, həmin an bədənə tərk edən ru-

İnsanlar həqiqət yox, onları yaşadacaq illüziya axtarırlar.

Anais Nin

hun çəkisidir. Alimlər, hətta onun görüntüsünü də qeydə almışlar: son nəfəs kimi insanın ağzından çıxan bulud formasında yüngül, ağ-mavi rəngə çalan, bir az da mayeyə bənzəyən bir nəsnə, başqa sözlə, hətta gözlə görülməyən xüsusi substansiya. Müəyyən qrup alimlər, hətta təbiətin istənilən bir canlısında ruhun mövcudluğu iddiasındadır. Bu mənada onlar belə bir təcrübə aparmışlar. Baltanı götürüb qəzəblə ağacın üstünə yeriyirlər və bunu həssas bir cihazla qeydə alırlar. Bu vaxt ağac dəhşətli dərəcədə həyəcan siqnalları verib, bu olayı, qorxunu əsl canlı kimi yaşayıb.

Qeyd etdik ki, insan ömrüylə həqiqət arasında müəyyən normativlər mövcuddur və bu da ölümlə tamamlanır. Biz öz ömrümüze yalanlar qatdıqca, həyatımızı fəna etdikcə, Allahın bəxş elədiyi qiymətli nəsələri taladıqca, bəzən ölümü də illüziyaya çeviririk. Yaradan insanlara normal yaş həddi seçib. Normal halda insan uzun ömür - 140-150 il yaşaya bilər (İncilə görə). Lakin insan müxtəlif eksperimentlərlə, hallünyos düşüncələrlə aqlını və ruhunu talan edib lüzumsuz işlərə sərf edir, öz potensialını vaxtından əvvəl tükətməmiş olur. Bəzən biliksizliyimizin, bəzən duyğusuzluğumuzun ucbatından ömrümüzə balta çalib onu qısaltırıq. Düzgün qidalanmaq, çirkli hava, su, insani münasibətlərdəki boşluq və pərəkəndəliklər bu səbəblər zəncirinin ayrı-ayrı həlqələridir. **Biz zaman-zaman bioloji həyatın parametrlərini nəzərə almırıq, sanki öz natural bədənimizdən uzaqda yaşayırıq.** Öz davranış və həyat tərzimizlə, pis verdişlərimizlə içimizi, mənəviyyatımızı ac saxlayır, ən çox da hüceyrələrimizi qıdadan məhrum edirik. Bu da bizim birbaşa həm fiziki, həm də mənəvi süqutumuzla aparıb çıxarır, ömrümüzün qısalması amilinə çevrilir. Əslində ölümün formaları fərqlidir. Bunun əsas təzahürləri öz içimizdə, daxilimizdədir. Sadəcə, bunu hiss etmirik. Hüceyrənin yaddaşında yer alan o "sehrli" həqiqi məlumatı görmədən gəlirik. Elmin inkişafı nəticəsində hüceyrə DNT yaddaşında bəzi informasiyaları dəyişmək olur (NLP). Dəqiq, lazımi elmi məlumatlar olmadığı üçün bəzən ölüm aktını insanlar təhtəşüür şəkildə müəyyən edir. Nəzərə alsaq ki, hüceyrələrimiz də təhtəşüür işləyir və hər düşüncənin nə vaxtsa reallaşacağı mütləq-

dir, o zaman bu nüansları nəzərə almaq gərəkdir. **Hər düşüncə özü bir duadır. İnsan hüceyrələri özü-özlüyündə bir kainatdır. Biz öz düşüncələrimizlə bu kainatın nizamını pozmamalıyıq. İnsan hər şeyə qadirdir. Hüceyrələrimiz bizə çox inanır və etibar edir. Onların şüuru olmasa da ruhu vardır. Biz onları öz yalan həyatımızla yükləməməli, yanlış informasiyalarla çaşdırmamalıyıq.**

Biz az-çox nəyi idarə edə bilirsə, onu da sevir və özü-müze yaraşdırırıq. Ölümdən qorxuruq, çünki ölüm idarəolunmaz həqiqətdir. Həmişə bər-bəzəyə, təmtəraqa, bizi xoşbəxt eləyən yalana, illüziyaya da məhz buna görə can atırıq. Başqa sözlə: **"Hər bir yalanın öhdəsindən yalanla gəlmək olar. Bircə ölümü yalanla aldatmaq olmaz."** (Yusif Balasaqunlu).

L.A.Senekaya görə isə ölüm dünyəvi qanunla müəyyən edildiyi üçün o tamamilə şəh (oxu: yalan) ola bilməz. "Həyat da tamamilə xeyir (oxu: həqiqət) ola bilməz. Həyat yalnız və yalnız əxlaqi əsas olduğu hallarda dəyərlidir." Bəli, bu dəyər-əxlaq olmayan yerdə yalan göyərir... Amma gəlin görək əxlaq yalana qalib gələ bilirmi? Əxlaq həqiqətdir. Həqiqət isə yalnız və məğmumdur. Biz hər addımda bununla üzləşirik. Həm təbiətdə, həm ictimai həyatda, gündəlik məişətimizdə, həm də psixoloji halımızda.

Babamın mücadiləsi

O vaxtlar on-on iki yaşım olardı. Mehrimi kitablara salmışdım. Oxumaqdan doymurdum. Başqa işlər, əyləncələr də, təbii ki, var idi. Mal-qaranı örüşə aparıb otarmaq, çayda çimmək, futbol oynamaq... Kitablara isə ayrı aləmdə: nağıllar, dastanlar, romanlar, şeirlər... Günlərin bir günü qaş qaralıb toranlıq çökəndə evin bir küncünə çəkilib oxuduğum kitaba necə aludə olmuşdumsa, qaralıq düşdüyünün fərqinə varmamışdım. Babamın kölgəsi bir xəyal kimi içəri düşdü, dayanıb diqqətlə ora-bura baxdı, gözü axır ki, məni aldı:

- A bala, işığı niyə yandır mırsan?... dedi.

- Yandırmıram. Belə də yaxşıdır. - Məni yəqin ki, kitabdən ayırdığı üçün intuiativ olaraq sərt cavab verdim.

(ardı gələn sayımızda)